

**İstiklal Savaşı'nın
Mali Kahramanı
HASAN FEHMİ ATAÇ**

Yazan: Sevim Dabağ

İstanbul, 2019

Tarihçi
Kitabevi

Tarihçi Kitabevi Yayınları • 132

Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakoğlu

Editör
Necip Azakoğlu

Yayına Hazırlayan
Nevin Azakoğlu

Kapak ve sayfa tasarımı
Ahmet Çevik

Birinci baskı: Nisan 2019, İstanbul

Boyutlar: 13,5 x 21 cm
Sayfa sayısı: 256

ISBN: 978-975-2466-24-1

Baskı ve cilt
İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri
Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8 Yenibosna
BAHÇELİEVLER-İSTANBUL
+90 (212) 496 11 11
Sertifika no: 10614

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan
kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
Sertifika No: 17618

Moda Caddesi No: 104/A Moda/Kadıköy-İSTANBUL
Tel: 0216 418 68 86 GSM: 0530 370 74 11
www.tarihcikitabevi.com info@tarihcikitabevi.com

 tarihcikitabevi

 TarihciKitabevi

 tarihcikitabevi

**İstiklal Savaşı'nın
Mali Kahramanı
HASAN FEHMİ ATAÇ**

Yazan: Sevim Dabağ

İstanbul, 2019

Carihçi
Kitabevi

SEVİM DABAĞ Gümüşhane doğumlu. Marmara Üniversitesi (MÜ) İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü'nü (1999-2003) bitirdi. Gazetecilik alanındaki yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.

Gazeteciliğe, 1996'da Karadeniz Olay gazetesi muhabiri olarak başladı (1996-97). Milliyet gazetesi (1996- 99), Star gazetesi (1998-99), Cumhuriyet gazetesinde (1997-2004) muhabirlik yaptı. Expo Chanel TV'de program bölümü belgesel metin yazarı (2003), Ulusal Kanal'da haber spikerliği (2005), Yatırım Dergisi genel yayın yönetmenliği (2007), Yeniğün gazetesinde muhabirlik ve köşe yazarlığı (2013-17) yaptı. Öğretmenlik (1992-93) yaptı. Başbakanlığa bağlı artistik sanat kurulu uzmanı görevinde (2008-11) bulundu. Diksiyon eğitimi (2015) verdi. Belgesel röportaj, yakın tarih ve kültür-sanat alanında yayımlanmış yapıtları vardır.

Bir kızı olan Sevim Dabağ mesleki yaşamını gazetecilik ve akademik çalışmalarıyla sürdürmektedir.

Yapıtları;

Belgesel: Türk İslam Sanatları metin yazarlığı TRT3, Kasım 2004; Hürriyet Devrimi Belgeseli (100'ncü yılında II'nci Meşrutiyet'in anısına; 1908-2008) senaryo yazarlığı, Temmuz 2008; **Antoloji:** Gezindim Boş Odalarda, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mart 2011; **Araştırma:** Masa Başı Suçluları, Togan Yayınları, Nisan 2011.

İÇİNDEKİLER

ÖZGEÇMİŞ	11
ÖNSÖZ	12
GİRİŞ	17
BİRİNCİ BÖLÜM:	
1. H.F.Ataç'ın Osmanlı'nın son, Cumhuriyet'in ilk kuruluşu dönemindeki görevleri	23
2. H.F.Ataç Ailesinin Osmanlılar Dönemi'nden Günümüze Tarihsel Süreci	32
İKİNCİ BÖLÜM:	
1. TBMM Dönemi Gelişmeleri (23 Nisan 1920-16 Nisan1923)	33
2. TBMM'nin Askeri ve Siyasal Alanda İlk Yasal Düzenlemeleri ve Kurumlaşma çalışmaları.....	39
a) Yasal düzenlemeler	39
b) Kurumlaşma çalışmaları	41
3. H.F. Ataç'ın Meclis İkinci Başkanvekilliği Döneminde Milli Mücadele Öncesi Askeri ve Siyasal Alanda Faaliyetler ve Alınan Kararlar	49
4. Milli Mücadele Sürecinde Askeri ve Siyasal Alanda Faaliyetler ve H.F.Ataç	69
• Lozan Görüşmeleri	69
• Meclis bütçesinin toparlanma çalışmaları	79
• Milli Ordu kurulurken mali, maddi kaynaklar, uygulanan yasal tedbirler ve H.F.Ataç'ın rolü.....	82
a) Mali ve maddi kaynaklar	82
b) Yasal tedbirler	89

5. Bütçe görüşmeleri: (1920-1921-1922 yılları)	103
1) 1920 Bütçe Kanunu ve görüşmeleri.....	103
a) Maliye Bakanlığı bütçesi.....	105
b) Milli Savunma Bakanlığı bütçesi	106
c) Eğitim Bakanlığı bütçesi	107
d) Nafia (Bayındırlık) Bakanlığı bütçesi	107
e) Diğer bütçeler	107
2) 1921 Bütçe Kanunu ve görüşmeleri	110
6. H. F. Ataç'ın Maliye Bakanlığı döneminde bütçe ve mali tedbir uygulamaları	126
7. H. F. Ataç'ın Düyun-u Umumiye konusunda notları	133
8. Torunlarının Tanıklığıyla Hasan Fehmi Ataç	158
• Uluhan Ataç (torunu)	158
• Mügül Ataç Kadirbeyoğlu Andrews (torunu)	168
9. H. F. Ataç'ın torunu İnal Ataç için dedesi ve babasının mali değerlendirmesi	193

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

Hasan Fehmi Ataç'a Verilen Rütbe, Madalya, Berat ve Kutlama Telgrafları	197
--	------------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM :

Fotoğraflarla Hasan Fehmi Ataç ve Ailesi	216
---	------------

BELGELER:

Belge 1: İsmet Paşa'nın H.F. Ataç'a teşekkür telgrafı (04.08.1923)	27
Belge 2: Reisicumhur Gazi M. Kemal'in H.F. Ataç'a telgrafı (23. 09. 1924)	28

Belge 3: TBMM Başkanı Gazi M. Kemal'in H.F. Ataç'a telgrafı (19. 05. 1921)	30
Belge 4: Gazi M. Kemal'in H. F. Ataç'a TBMM üyeliğine seçildiğini bildiren telgrafı (02. 08. 1923)	44
Belge 5: H.F.Ataç'ın Gazi M. Kemal'e telgrafı (01. 11. 1923)	46
Belge 6: Cumhurbaşkanı Gazi M. Kemal'in H.F. Ataç'a telgrafı (03.11.1923)	48
Belge 7: H.F.Ataç'ın Gazi M. Kemal Paşa'ya yazmış olduğu belge (27. 07. 1923)	77
Belge 8: Belge 7'nin düzenlenmiş şekli ve M.Kemal Paşa'dan gelen cevap (27.07.1923)	78
Belge 9: TBMM Başkanı M. Kemal'in H.F. Ataç'ın Maliye bakanı oluşunu tebrik eden telgrafı 24.04.1922	127
Belge 10: Felâh Grubu ile yazışma suretinin Maliye Bakanlığı'na da verilmesini öngören telgraf bildirimini.	130
Belge 11: TBMM Başkanı Gazi M. Kemal'in H.F. Ataç'ı II. Seçim devresinde Maliye Bakanı seçilmesini kutlayan telgrafı (14.08.1923)	197
Belge 12: H.F.Ataç'a verilen kırmızı-yeşil şeritli İstiklal Madalyası	199
Belge 13: Gazi M. Kemal Paşa'nın H.F. Ataç'a göndediği İstiklal Madalyası Beratı	200
Belge 14: Beratın arka yüzü	202
Belge 15: H. F. Ataç'ın İstiklal Madalyası belgesi	203
Belge 16: Ankara'da toplanacak olağanüstü meclis azalığına yetkili seçilenleri bildiren mazbata (23.06.1920)	204
Belge 17: Kazım Karabekir'in H.F. Ataç'ın Başkan vekilliğine seçildiğini bildiren yazısı (01.11.1946)	210
Belge 18: İsmet İnönü'den H.F. Ataç'a gönderilen tetkik talep yazısı	212
Belge 19: H.F.Ataç'ın Osmanlı Meclisi Mebusanı (1916-1919)	213

Belge 20: Hakimiyeti Milliye Hatırası (01.11.1922)	214
Belge 21: H.F. Ataç'ın emekli maaşı hesap cüzdanı	215
Belge 22: İsmet İnönü tarafından H.F.Ataç'ın ailesine gönderilen başsağılığı yazısı 17.09.1961	215

EKLER

EK 1: İstiklal Madalyası Kanunu	231
EK 2: H.F. Ataç'ın Duyunu Umumiye Notları	235
EK 3: Gümüşhane'ye elektrik getirilmesi için H.F.Ataç'la yapılan tesisat malzemesi sözleşmesi (12.09.1947)	248
EK 4: Gümüşhane'ye elektrik verilmesi için elektrik tesisatı orijinal teminatı (24.07.1942)	250
EK 5: H.F. Ataç Konağı'nın Gümüşhane valiliğine hibe sözleşmesi	251
EK 6: H.F. Ataç Konağı'nın tapusu	253

KAYNAKÇA	254
-----------------------	------------

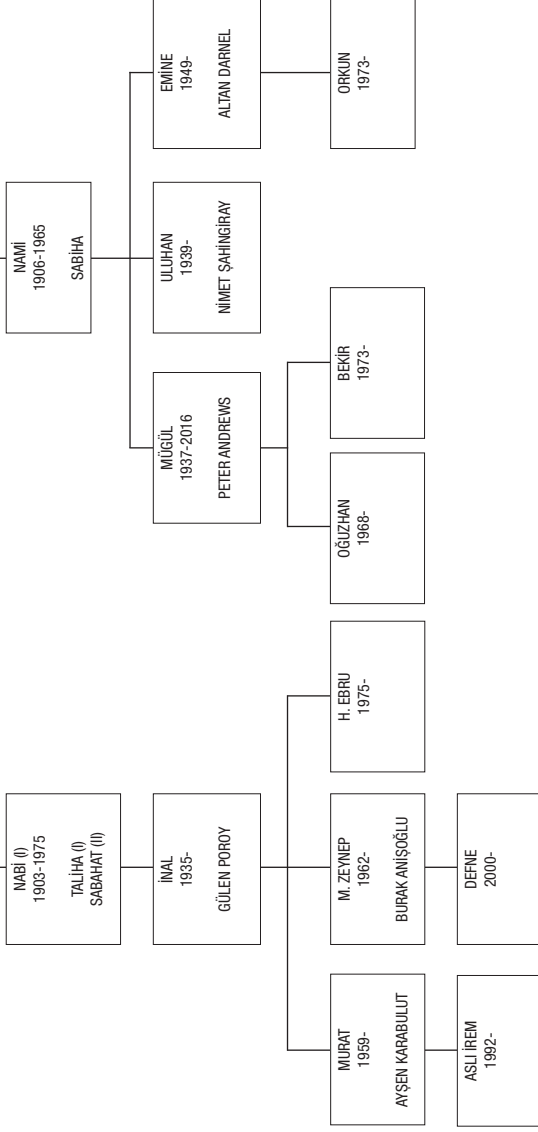
DİZİN	255
--------------------	------------

Mustafa Kemal Paşa'nın H. F. Ataç'a imzalayarak verdiği fotoğrafı

HASAN FEHİMİ
1874-1961-87
BELEDİYE BAŞKANI-MİLLETVEKİLİ
MALİYE BAKANI- MECLİS BŞK. VEKİLİ
MAHBURE ZÖHRE

ÖZGEÇMİŞ

Hasan Fehmi Ataç, 1874'de Gümüşhane'nin eski yerleşim yeri Süleymaniye'de Mehmet Salim Bey (Kadirbeyoğlu) ve Mahbure Hanım'ın ikinci oğlu olarak dünyaya gelir. Aile o dönemde Bayburt'a bağlı Nişantaşı (Osluk) ve Akşar (Balahor) köylerinin beyidir. Ataç, 21 yıl Kudüs Valiliği yapan İbrahim Lüftü Paşa'nın torunudur. Aile geçmişi Fatih Sultan Mehmet'in silah hocası ve danışmanı Gaye Paşa'ya dayanır. Gaye Paşa'nın oğlu, Kadir Paşa'dır. Ailenin "Kadirbeyoğlu" (zade) soyadı Kadir Paşa'dan gelir. Zeki Kadirbeyoğlu ve Hasan Fehmi Ataç, amca çocuklarıdır. Soyadı farklılığı, Soyadı Kanunu'yla ortaya çıkar. Hasan Fehmi Ataç'a soyadını Atatürk verir. Aynı ailede soyadını değiştiren ve değiştirmeyen kardeşler olunca, soy isimleri farklı kardeşler olur. Hasan Fehmiler üç erkek kardeşdir. Ağabeyinin adı Osman, küçük kardeşi de Hüseyin Bey'dir. Hasan Fehmi İdadi okur. Nabi ve Nami adlı iki oğlu vardır.

1912-1914 yıllarında son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda üç dönem Gümüşhane mebusu, 1917-1920 yılında Gümüşhane belediye başkanı olur. 16 Mart 1920'de İstanbul İtilaf devletleri tarafından işgal edilince Meclis-i Mebusan kendini feshetmek zorunda kalır ve Hasan Fehmi, Gümüşhane'ye döner. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) 19 Mayıs 1920 günlü oturumunda mebusluğa kabul edilir, Gümüşhane milletvekili olarak TBMM'ne katılır. İki sene sonra, 24 Nisan 1922'de Maliye Bakanı olur. Ataç, TBMM Hükümeti döneminde 1922-1924 yıllarında Maliye Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti döneminde 1924-1925 yıllarında Ziraat Bakanlığı yapar. TBMM'nin 1. Kurucu Meclis mebusu ve sekizinci dönemi sonuna kadar da Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Gümüşhane milletvekili seçilir. Meclis'in birinci döneminin birinci ve ikinci yılında ve 1946'da sekizinci dönemde Meclis Başkanvekilliği yapar. 1954'te etkin siyasi yaşamdan çekilir. 16 Eylül 1961'de 87 yaşında vefat eder. Mezarı İstanbul Bebek'te, Aşıyan Mezarlığı'ndadır.

Atatürk'ün Maliye Bakanı Hasan Fehmi Ataç, İstiklâl Harbi'nin mali kahramanıdır. Savaş yıllarında Maliye'nin düzene girmesinde etkin olur ve başarı gösterir. Maliye Bakanlığı döneminde devlet gelirlerinin azlığına rağmen ordunun tüm ihtiyacını karşılar. Orduya kaynak bulur. Doğu ve Batı cepheleri için iki ayrı ordu defterdarlığı kurarak subay maaşlarının düzenli ödenmesini ve masraflarının belgelendirilmesini sağlar. Büyük Taarruz'un mali kaynaklarını bulup organize eder ve gerekli yerlere ulaştırır. Bu başarısından dolayı TBMM tarafından yeşil ve kırmızı şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirilir.¹

1 Milliyet Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, (2. Cilt, 1986); Aile arşivi.

GİRİŞ

Zorlu yıllardır. Yunanlılar 1921’de Sakarya’da uğradıkları büyük yenilginin ardından Eskişehir, Afyon çizgisinde kuvvetli bir savunma hattı oluştururlar. İngilizler, bu hattı ‘asla aşılamaz’ diye nitelendirirler. Yunanlılar Trakya ve Anadolu’da yerli halka baskı uygularlar ve katliam yaparlar. Yabancı askeri gözlemcilerin ve devlet adamlarının Sakarya kayıplarından sonra Anadolu’yu terk etmesi uyarılarına aldırmayan Yunanlıları yurttan atmak için imha edilme planı kaçınılmazdır. Düşmanı yerleştiği mevziden atmak için kesin sonuçlu bir taarruz amaçlanır. Ama taarruz için düşman ordusundan daha güçlü olmak gerekir. Türk ordusunun büyük eksikleri vardır. Bu eksikliklerin giderilmesi için halktan son bir özveride bulunması istenir. 1. Dünya Savaşı’nda perişan olan halk, milli ordunun yapılanması için varını yoğunu seferber eder. Kurucu Meclis, İstiklal Harbi için yaklaşık bir yıl süren düzenli bir ordunun oluşturulmasında tüm mali, siyasi tedbirleri alırken, diğer taraftan da Cumhuriyet’in yapılanma çalışmaları hız kesmeden devam eder. Cumhuriyet’in kurulması, ülkemizi düşmanların dört bir taraftan kuşatmalarının zorunlu sonucudur. Osmanlı mebusu Hasan Fehmi Bey, o zorlu yıllarda Cumhuriyet’in kurulmasında ve ülkemizin düşmandan temizlenmesinde Birinci ve İkinci İnönü Zaferleri’yle “milli ordu” projesinin başarısını kanıtlayan, dağılan ülkeyi yeniden bir araya getiren TBMM Hükümeti’nin gücünün ve güveninin pekişmesinde etkin rol oynar. Mustafa Kemal Paşa, 8 Ocak 1921’de Meclis kürsüsünde yaptığı konuşmada bunu çok iyi yansıtan şu sözleri söyler:

“... kuvvetli ve muntazam birer ordu vücuda getirmek ve diğer taraftan bütün o sahada ve bütün o bölgelerde hükümetin hakiki olarak kurulduğunu ve kurulan hükümetin şeref ve haysiyetinin daima korunduğunu

herkese göstermek ve icap ederse fiilen teyit etmek...”²

Hasan Fehmi Ataç; pratik zekâsıyla orduya para bulmasıyla, aldığı önleyici mali tedbirlerle Milli Mücadele'nin sonuca ulaşmasında, yeni devletin kurulmasında ve dünyada kabul edilmesinde masaya otururken elini güçlendirmek için gösterdiği azimle, Meclis'in siyasi ve mali mücadele gücünün köşe taşıdır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan İtilaf devletleri, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesini bahane ederek yurdumuzu işgale başladılar. Bilindiği gibi 7. madde şöyledir: “İtilaf devletleri güvenliklerini tehdit edecek bir durum ortaya çıkarsa, herhangi bir stratejik noktayı işgal edebileceklerdir.” Türk milleti, işgal karşısında kadın-erkek, çoluk-çocuk, genç-ihthiyar direnir. İşgalcilere karşı büyük bir mücadele başlar. Türk milletinin bağımsızlık yolunda verdiği büyük mücadele sonunda yeni Türk devleti kurulur. Türk milletinin bağımsızlık savaşı, işgalcilere ve içerideki isyancılara karşı her iki cephede verilmiş zorlu bir savaştır. İşte böylesi zorlu bir süreçte, 23 Nisan 1920 günü Ankara'da kurulan TBMM, kritik dönemde Milli Mücadele'yi siyasi alanda dile getirme ve dünyaya tanıtmaya görevini yürütürken, diğer taraftan da milli ordunun toparlanmasını sağlayıp giderlerini karşılamak, yurt içindeki durumunu kolaylaştırmak ve desteklemek üzere kanun maddelerinin çıkarılmasına ve uygulanmasına çalışır.

Bin bir zorlukla mücadele eden Kurucu Meclis milletvekilleri, birçok yönleriyle örnek alınacak özelliklere sahiptirler.

O dönemde görev yapan vekillerden Gümüşhane milletvekili Hasan Fehmi Ataç'ın milletvekilliği ve Bakanlık yaptığı devreleri anlattığı hatıratının olduğu bilinir. Hasan Fehmi Ataç, etkin siyasi yaşamdan çekildiği 1954'ten 1961'e kadar hatıratını yazmak için ayırdığı yedi yıllık sürede çalışmasını tamamlar. Vasiyetine göre

---

2 Bkz. Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt:10, s. 255.

Mügül Ataç Kadirbeyoğlu Andrews, (torunu)

Her iki dedem de kuzen olup, 450 senelik geçmişi olan bir sancak beyi ailesinin ferdi idiler. Annem ve babam aynı aileden olduğu için, ben de bu iki dedenin eşsiz kültürü ve güzel nasihatleriyle büyüdüm. Zeki dedem Galatasaray Lisesi'nde, eski adıyla Mekteb-i Sultani'de okuduğundan hem Batı hem Doğu kültürünü araştıran, sorgulayan bir yapıya sahipti. Hasan edem ise harp ve aile mesuliyetleri yüzünden İstanbul'a gidememiş, fakat idadi ve rüştiyeden sonra medrese tahsili görüp hafızlık mertebesi almıştır. Gayet iyi Farsça ve Arapça bilirdi. Hasan dedemin anlattığına göre, Osmanlı idari sisteminde, Payitaht'tan tayin edilen sancak beylerinin bir kardeşi veya yakını daima saraya yakın bulundurulur, böylece hem beylerin isyan etmemesi hem de haberleşme imkânları kontrol edilirdi. Ailenin büyüklerinden, 1757'de Serdar Nurettin Paşa, sonra İstanbul'dan Malatya valiliğine atanan Mustafa Şevki Paşa (1833-1877), Kudüs valiliğine (mutasarrıflığına) atanan (1853-1937) İbrahim Lütfü Paşa, İstanbul üzerinden çalışmalarını yaparlarken bir kol da Gümüşhane'nin idaresine bakıyorlardı. Bu, kolay bir iş değildi. Padişahın tumarını (ordu için) toplamak, vilayetin bütün kasaba ve köylerini dolaşıp çiftlikleri teftiş etmek, gıdayı depolamak çok mesuliyetli bir işti. Böylece aile İstanbul'la Gümüşhane arasında mekik dokumuş. Her birinin Gümüşhane'de de yazlık evi olmuş. Bilhassa Cihan Harbi'nden sonra, eski Gümüşhane yakılıp yıkılınca, aşağıda, dere kenarlarında bugünkü şehir kurulmuş.

Hasan dedem de amcaoğulları Ali Fuat Bey ve Bekir Sami Bey'den sonra, 1917-1920 arası Gümüşhane'nin belediye başkanı olmuş, daha sonra da meb'us seçilmişti. Dedemden sonra da belediye başkanlığına ağabeyi Osman Bey gelmişti (1920-1931). Dedem, Atatürk'ün Maliye Vekili idi ve orduya bulduğu para ile meşhurdur. Kuzeni olan öbür dedem, Zeki

Kadirbeyoğlu ise daha önce son Osmanlı Meclisi'ne seçilir ve Erzurum Kongresi faaliyetlerinden sonra Cumhuriyet'in de ilk bağımsız mebusu olur. Siyasi tarihi yazılı kaynaklardan bulunabilir.

Hasan dedemin ev halini ve biraz da eski aile yapısını anlatmak istiyorum. Ankara' da dedem, amcam ve oğlu, babam, annem ve kardeşlerimle hep beraber yaşıyorduk. O günkü aile terbiyesinde ve günlük hayatımızda dedemin yeri çok büyüktü. İstanbul'da annemin babasının evinde, 1937 Ekimi'nde doğduğum için, ilk dört sene anne ve babamla beraber hep orada kalmışız. Yazları zaten hep beraberdik. Kışın, annem henüz çok genç olduğundan, (benden 17 yaş büyüktü, 16'sında evlenmiş) ilk seneler anneannemle beraber olmak istemiş. Dedemin dedelerine ait çok eski bir vasiyet yüzünden dedem de benim adımyı koyarken karşılaştığı güçlüğü ince ve kararlı bir zekâyla atlatmış. Vaktiyle, o günkü sancak beyini haydutlar vurmuş. Hanımı Ümmüqül (veya Ümmükulsum) Hatun, çok başarılı bir hanım ağaymış. Dul kalınca Padişaha haber yollamış "beyliğı başka birine devredin" diye. Saray idaresi de bu başarılı hanımın, hem oğlu 8 yaşında olduğu için, hem de herkesi tanıyıp bildiğı için, oğlu büyüyene kadar sancak beyliğine devam etmesini söyler. Bu hanım da "benden sonra, erkekten önce kız doğarsa ve sırtında kırmızı leke varsa, adımyı koyun" diye vasiyet etmiş. Doğum haberini dedem Ankara'da alınca, Meclis'te herkes tebrik ederken, Atatürk, "*adımyı ne koyacaksınız?*" der. Dedeciğim de vasiyeti söyler. Paşa "*Hasan, Araplardan harp zamanı çok ihanet gördük. Türkçe bir isim bulamadın mı?*" der. Dedem de 'Paşam, ne olur ısrar etmeyin. Bu, vasiyettir' deyince, Atatürk de "*o halde baştaki üm'ü ve sondaki süm'ü kaldırahm, yalnız Müğül olsun*" der, böylece adımyı herkesi memnun edecek şekilde olur.

Uyumlu olmaya doğuştan başlamışım (Arapçadaki q-k

Türkçede g olmuş). Ümmü; annesi, külsum; yanakları tombul demek.

Daha sonra ben de İstanbul, Ankara arası mekik dokumuşum, dedeler paylaşamıyormuş. İlk hatıram 4- 5 yaşları arası, iki dedemin benim yüzümden münakaşası idi. Ankara'da iken orta kulak iltihabından ameliyat olmuşum. Son bir senedir de Ankara'daki evde olduğumdan, çok sert bir Alman dadının bize Almanca öğretme telaşından, neredeyse dilimi unutmuştum. Gelen şık çikolata paketlerini amcamın oğluyla ve kardeşimle paylaştığım halde İnal, daha çoğunu vermezsem 'dediklerini tercüme etmeyeceğim' diyordu. Ben de dadıya derdimi anlatabilmem için çaresiz veriyordum. Bu sırada Zeki dedem Ankara'ya gelmişti ve beni İstanbul'a götürmek istiyordu. Zeki dedem, "Hasan, senin yanında iki torun daha var (erkek kardeşimle amcamın oğlu). Bunu da bana bırak" diyordu. Neticede, ilkokula İstanbul'da başladım. Yazın dört ay nasılsa beraberdik. Bana sorarsanız, oğlanların arasına gitmek istemiyordum. Beni üzüyorlardı. Zeki dedemin evinde ise tek torundum. Ayrıca o sevimsiz dadıdan kurtulduğum için de sevinçliydim. İkinci sınıfa Ankara'da başladım. Bu sefer evde Gülsüm Bacı diye sevdiğim bir Türk dadı vardı.

Hasan dedem çok konuşmazdı fakat çok güzel tarih anlatırdı. Büyük salondaki 1 metre çaplı dünya küresinde bize memleketleri gösterirdi: "*Tarihi iyi bilmeyen, geleceği de kuramaz*" derdi. En sevdiği şey de aşçıbaşının pişirdiği kahveyi tepside, yanında bir bardak suyla benim getirmemdi. Kahvesini içerken, benim hatırımı sorardı. Oğlanların üzüp üzmediğini, okulu falan konuşurduk. Sonra "hadi dedeciğini bir öp" derdi. Nasıl yapardı bilmem ama, her öptüğümde kulağımın arkasından bir küçük çikolata çıkarırdı (sonradan bunu benden 12 yaş küçük kız kardeşime de yapardı). Biten kahve fincanını ters çevirir, "*bunu mutfağa götür*" derdi. Salondan

çıktığımda fincanı açınca içinde 25 kuruş para olurdu. Onu da benim kahveyi mutfaktan salonun kapısına taşıyan genç aşçı çırağına vermem beklenirdi. Çırac da çok seviniyordu. Amcamın oğlu İnal'la kardeşim Uluhan da çocuk olarak haklıydılar. Aralarına sonradan gelen bu pek nazlı kızla uğraşmak, onların da hoşuna gidiyordu. Yapmadıkları muziplik kalmıyordu. Ama dedem de onları cezasız bırakmıyordu.

Ankara'daki ilkokul, hususi ve iyiydi. Yalnız bir öğretmemiz fazlaca statükocuydu. İnsanları hep bir hareket etmeye zorlardı. Hiç unutmam, 10 Kasım'da Atatürk'ün ölüm yıldönümü için okulda anma töreni vardı. Ben zaten dedemden her şeyi öğrenmiştim. Bu kıymetli, mübarek kurtarıcıyı anmak için hazırdık. Herkes toplandığında, kurtuluşumuzu ve Atatürk'ü anlatan nutuklardan sonra, *"Atamız için ağlıyoruz"* diye herkesin ağlamasını istediler. Histerik bir halde herkes 'babamız öldü' diye ağlıyordu. 'Babam öldü' hıçkırıkları arasında ben üzüntülüydüm, ama ağlamıyordum. O öğretmen bana *"niye ağlamıyorsun?"* diye kızınca, *"babam evde, babam ölmedi ki"* dedim. *"Sen hep dik kafalıysın zaten"* diye bana kızdı. Akşam evde olanları anlatınca, dedem çok kızdı. Ertesi gün okula telefon etti. Öğretmene dedikleri hep aklımda kaldı. Dedem: *"Hanımefendi, biz Cumhuriyet çocuklarını düşünen, karar verebilen kişiler olarak yetiştirmeniz için sizlere teslim ediyoruz. Köle zihniyetinde olmaları için değil. Hem siz bu ufacak yavrulara nasıl 'babam öldü, ağla!' diye baskı yaparsınız? Çocuğun hâlet-i ruhiyesini hiç düşünmez misiniz?"* diye adam akıllı kızdı. Hadise Meclis'e bile taşınmıştı.

Dedem, ilkokulun 3'üncü sınıfına kadar, hafta başında hepimizin cebine 1'er lira koyar ve bize güzel nasihat ederdi: *"Her ihtiyacınız evden karşılandığından, bu parayı hemen harcamanız için vermiyorum. Cebinizde bulunsun, kaleminiz kırılabilir veya okulda bir şey için para toplanabilir. Böyle mühim şeyler*

KAYNAKÇA

TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, TBMM Zabıt Cerideleri.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, (ATABE), Kaynak Yayınları, 12 cilt.

Hasan Fehmi Ataç Aile Özel Arşivi, İstanbul, 2013.

Milliyet Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (2. Cilt, 1986).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, İstiklal Mahkemeleri.

Orhan Çekiç. 'İmparatorluktan Cumhuriyet'e III 1920 Teşkilatlanma Sivas'tan Ankara'ya, 2007, İstanbul.

Funda Kalaycıoğlu, Büyük Taarruz.

Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Nutuk, Atatürk Araştırma Merkezi, 2005.

Turgut Özakman, 'Şu Çılgın Türkler', 2005.

Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali 1*, 1987, İstanbul.

Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali 2*. İstanbul.

Rıdvan Akın , TBMM'nin İlk Bütçe Yasası.

Nahit Yüksel, Maliye Dergisi, Cumhuriyet'in "İlk" Bütçesi: *Coşku, Gurur ve Kaygı*, sayı 159 Temmuz-Aralık 2010.

Alptekin Müderrisoğlu, *'Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları'*, Ocak 2018.

DİZİN

A

- Ali Fethi (Okyar) 26
 Ali Fuat Paşa 34, 35, 92
 Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i
 Hukuk Grubu 43
 Atıf Esenbel 71

B

- Bağdat Demiryolu 140, 142, 146,
 148
 Başkomutanlık Kanunu 36
 Bekir Sami Bey 71, 92, 168

C

- Cami Bey 71
 Çerkez Ethem 34, 57, 58, 59, 60

D

- Damat Ferit 130, 150, 151
 Divan-ı Harb-i Örfi 49
 Dr. Rıza Nur 71
 Düyun-u Umumiye 6, 84, 85,
 131, 132, 133, 135, 136,
 137, 138, 139, 140, 141,
 142, 144, 145, 146, 147,
 148, 149, 150, 151, 152,
 153, 154, 155, 156, 157,
 158

E

- Eytam sandıkları 141

F

- Ferit Bey 81, 89, 90, 105
 Fevzi Paşa 42, 88
 Fırariler Hakkında Kanun ve
 İstiklal Mahkemeleri 33

G

- Gediz Muharebesi 34

H

- Hacı Şükrü Bey 55, 56, 60, 61
 Hasan Basri Bey (Çantay) 56
 Hasan Saka 21, 71, 85, 86, 110,
 117, 118, 119, 122, 126,
 173
 Hilâfet Cemiyeti 88
 Hüseyin Pektaş 71
 Hüsrev Bey 71

I

- İnönü Muharebesi 35, 36, 123
 İsmet Paşa 6, 24, 27, 36, 58, 63,
 64, 66, 67, 68, 71, 72, 73,
 74, 75, 91, 93, 99, 100, 101
 İstiklal Marşı 35

K

- Kazım Paşa 72, 114, 119
 Koçgiri Hadisesi 23
 Kuvay-i İnzibatiye 34

L

Lloyd George 69

Londra Konferansı 35, 42, 65, 69,
70, 71, 123**M**

Men-i İsrifat Kanunu 33

Men-i Müskirat Kanunu 33, 65

Meşrutiyet 4, 20, 133, 135, 136,
139, 143, 144, 146, 148

Miralay Mojen 95

Misak-ı Milli 35, 36, 71, 123

Mondros Ateşkes Antlaşması 18,
64

Mondros Mütarekesi 133, 149

Muharrem Kararnamesi 133,
134, 135, 136, 137, 139,
143, 153, 154, 155Müecceliyyet-i Askeriyye Vergisi
25**O**Osmanlı Bankası 12, 13, 24, 25,
83, 87, 88, 106, 147, 148,
151, 155**R**

Rauf Bey 72, 73, 74, 75

Refet Bey 35

Reşit Bey 57, 60, 61

Reşit Saffet Atabinen 71

Ruşen Eşref Ünaydın 71

S

Sabri Artuç 71

Sakarya Meydan Muharebesi 36,
37, 68, 98, 125

Sevr Antlaşması 34, 65, 69

Şark demiryolları 134, 140, 141

TTekâlif-i Milliye 36, 40, 94, 123,
124

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu 41, 65

Tevfik Bey 59, 60

Tevfik Paşa 42, 69, 70

V

Vasıf Bey 113

Y

Yahya Kemal Beyatlı 71

Yunus Nadi Bey 71

Yusuf İzzet Paşa 61

Yusuf Kemal Bey 92

Yusuf Ziya Bey 19

Z

Zekai Bey 62, 71, 155

Ziraat Bankası 12, 13, 83, 141,
151, 158